

Avtrykk — EN UTSTILLING

Brudd. Frihet er et lite ord — EN PERFORMANCE

Utpust I-IV — DIALOGER OG DEBATT

PUST MEG FRAM!

MED RÅMATERIALE SKAPT I FENGSEL

Et samarbeid mellom

Lise Linnert, Elisabeth Thorsen,

innsatte og tidligere innsatte

i Ullersmo landsfengsel

og dansekunstnerne Biniam Gezai,

Hege Gabrielsen, Øyvind Jørgensen,

Guillermo John Magno, Erik Rulin

og Enya Maria Oshaug Weibell

Trefoldighetskirken

15. september–24. oktober 2021

[facebook.com/avtrykkene](https://www.facebook.com/avtrykkene)

**Om bare mine ord ble skrevet ned,
om de ble ført inn i en bokrull,
formet med griffel av jern og med bly,
risset i stein for alltid!**

fra Jobs bok

**Kjenn meg innenfra!
Utsiden sier ingenting om meg.**

I mørkerommet, i det røde lyset, brukte noen hele kroppen direkte på de største fotopapirene.

FORORD

Mitt navn er Lise Linnert. Et kjennetegn ved mitt kunstneriske uttrykk er hvordan jeg blander smerte og håp. Jeg tror at det å uttrykke vårt innerste så sant vi bare kan, er til hjelp. Ikke bare når det gjelder å bære vårt eget liv, men også når det gjelder å bygge samfunn som både rommer og beskytter mennesker.

Arbeidet ved Ullersmo landsfengsel inkluderer bilde, bevegelse, poesi og samtaler. Det kom i stand etter en forespørsel fra fengslet. De ønsket å gjøre noe med de lange, underjordiske gangene i fengslet der de innsatte går fra en avdeling til en annen, og de ønsket at innsatte skulle være medskapere. Arbeidet har pågått over en periode på tre år. Det har vært fantastisk lærerikt og gitt meg venner jeg ikke trodde jeg kunne få. Vennskap tuftet på deling av det innerste ved det å være menneske. Det har også resultert i et materiale som vi ble enige om at *måtte* vises utenfor fengselsmurene. Det fortjener å bli sett og tatt imot ute i det frie rom før det skal inn igjen og «puste» i de underjordiske gangene.

Skriveverkstedene var det første vi gjorde i fengslet. Forfatter og prest Elisabeth Thorsen ledet disse. Ideen var å forløse en kreativ skriveprosess gjennom en «stream-of-consciousness»-metode som Thorsen videreutviklet underveis i prosjektet. Mer enn tretti innsatte deltok. Noen var med flere ganger. Andre var bare innom. Alle bidragene var vesentlige, ble delt i gruppene, samtalt om og tatt vare på.

Etter hvert som vi ble kjent med de innsatte, introduserte vi mørkeromsarbeidet i kjelleren. I en gammel garderobe som tidligere hadde fungert som frisørsalong og også vært arena for opprør mellom innsatte, ble blanke lypærer skiftet ut med røde, et forstørrelsesapparat ble satt opp, og kar til fremkalling, skylling og fiksering ble gjort klare.

I stedet for å fremkalle negativer, lagde vi fotoene direkte på lyssensitivt papir. Vi brukte aske og lys, vår egen pust og bevegelse. I likhet med skriveverkstedene ble også denne prosessen et tillitsarbeid. Ut av samhandlingen, sensitiviteten, fortroligheten og

den gjensidige læringen oppsto bilder som ga assosiasjoner til universet og friheten, drømmer og ensomhet, natur og kjærlighet.

Arbeidet i mørkerommet var en performativ handling, og ideen om å utvikle en performance som bokstavelig talt «gav til fengselsopplevelsen», ble født. I dialog med innsatte har dansekunstnerne Biniam Gezai, Øyvind Jørgensen, Hege Gabrielsen, Guillermo John Magno, Erik Rulin og Enya Maria Oshaug Weibell brukt poesien og fotokunsten fra fengslet som utgangspunkt for det vi har kalt «Brudd. Frihet er et lite ord». Premieren er satt til Oslo kulturnatt 2021, 17. september, og vil fremføres på fastsatte datoer gjennom utstillingsperioden.

Livet på innsiden er relevant for livet på utsiden. Derfor har vi også laget et formidlingsprogram hvor vi har invitert aktuelle samfunnsaktører til dialog omkring temaer som kom opp i fengslet. «Forsoning» er ett slikt tema. «Gjenkjenning» og «aksept» to andre.

Trefoldighetskirken i Oslo er en unik arena. Den er det i seg selv, og den er det enda mer med arbeidene fra Ullersmo som midlertidig utstilling. Kirken ligger tett på regjeringskvartalet, men også tett på et rus- og uteliggermiljø. Rommet er vidt og åpent, og har både interiør og eksteriør skapt av noen av sin tids store kunstnere. Trefoldighetskirken ligger i Oslo domkirkes sokn og har en særlig oppgave som «forsoningskirke» i byen. Jeg er stolt og takknemlig over at *Pust meg fram!* får skje nettopp her, og for at tekster og bilder fra innsatte ved Ullersmo får være med å prege kirkens program denne høsten. Håpet er at alle som kommer, blir berørt. Berørt til å se seg selv og sine medmennesker på en annen måte. Berørt til å omfavne den smerte og sårbarhet som hører livet til. Sammen bærer vi det ingen kan bære alene!

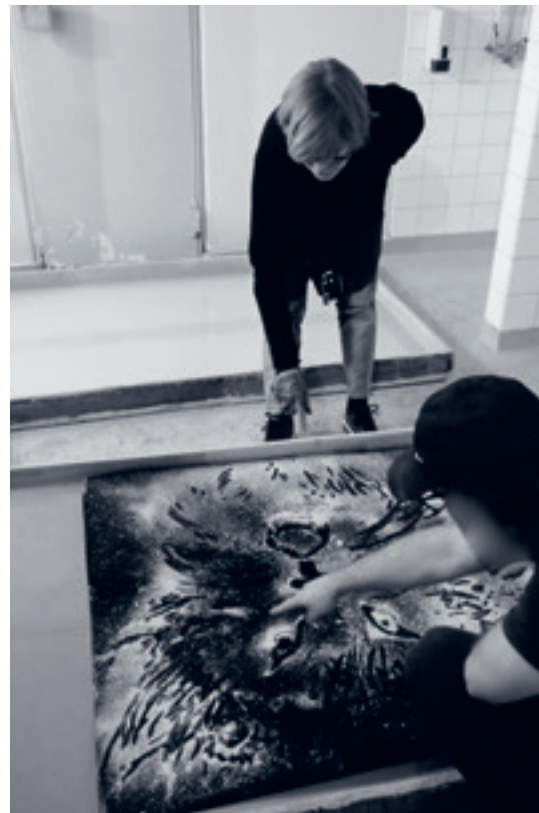
Lise Linnert

Oslo 17. august 2021

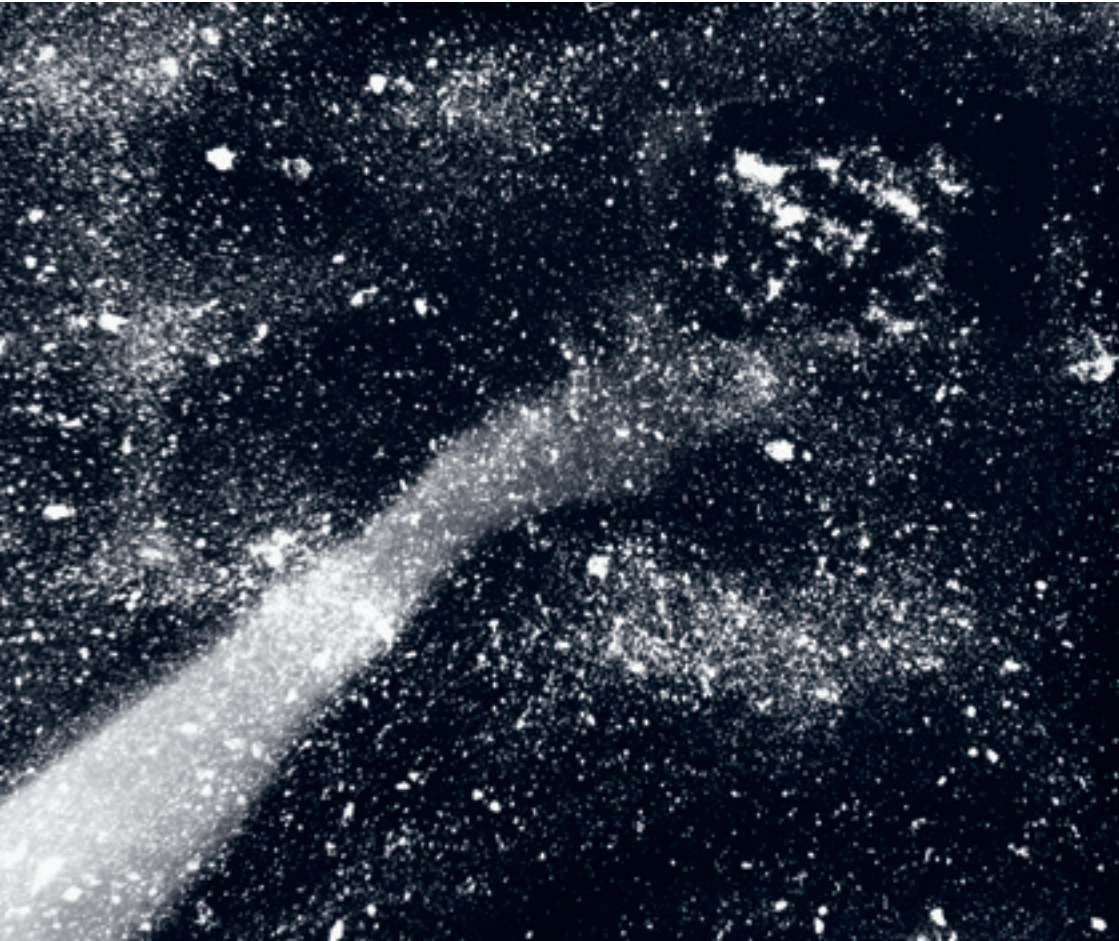

LYSET I MØRKEROMMET Rommet skapte en egen atmosfære. Ikke bare var vi under bakken, vi var også innhyllet i rødt, mykt lys. Når øynene først hadde vendt seg til det, var det som om vi kom i et annet modus. Lek. Trygghet. Spenning. Gamle minner. Nye ideer. Vi brukte alt.

Å jobbe i mørkerommet er en sanselig opplevelse. Øynene venner seg gradvis til mørket. Det røde lyset skaper en forunderlig ro. Alle merker det. Hver del av prosessen tar sin tid. Det lukter kjemikalier. På gulvet ligger rester av asken som er pustet bortover papiret. Vi hører det når vi går, og vi merker det når vi kommer ut. Vi har aske i håret, ansikt og på klærne. Best av alt er kanskje forventningen når vi venter på at motivet sakte skal tre fram i fremkallingsbadet.

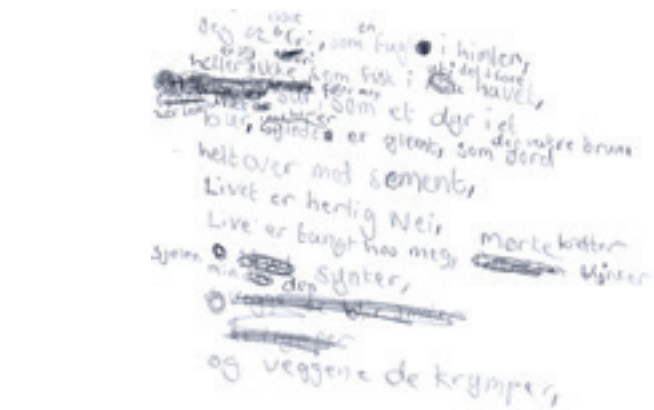
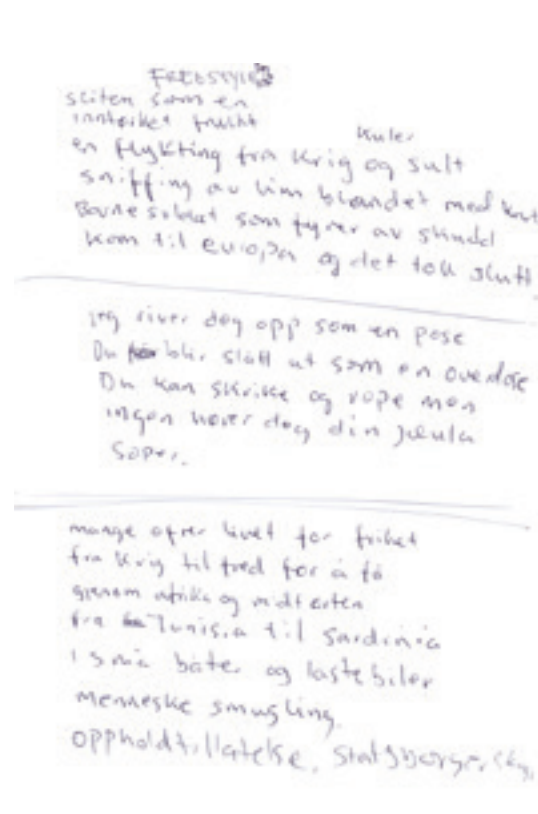
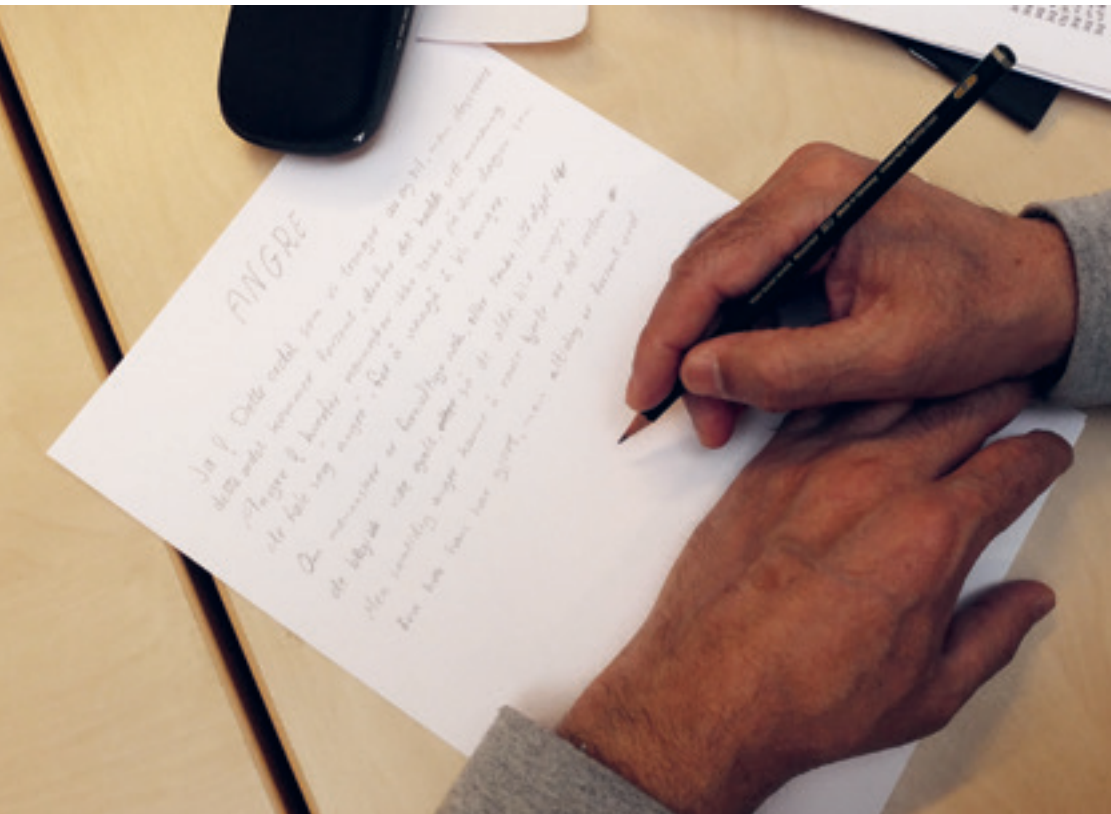
ASKEN OG LIVET Å improvisere er å sette ressurser i bevegelse slik at noe nytt skapes. Samarbeidet med Ullersmo startet tilfeldigvis på en askeonsdag. Etter hvert ble aske en bærende metafor i tekstarbeidet og en konkret bestanddel i fotoarbeidet. Den sto for alt som er ødelagt, men også for «Fugl Fønix» og nye begynnelser. Av den steg drømmer og håp.

**Jeg
er asken som lever
partikkelpust
rommer mer enn jeg kan fatte**

BETONGØRKEN

**Min betongørken fikk plutselig regn.
At alle kan vokse i tørr sand,
det visste jeg ikke.
Kun en dråpe må til.
Et «skrive- og fotoverksted», ble det sagt.
Jeg meldte meg på,
men ordene slang i min fengselsgang. Livløst.
Uten håp.
Så ble det kontrast,
et brudd med det vante. Fantastisk!
Av lys.
Av liv.
Og visdom:
At kunst er å se innover i seg selv.
Og virkelig kunne se andre.
I rom som forandrer
meg, og «de andre».
Og lar det bli «oss».
Et øyeblikk ble vi tatt ut
av impuls og kontroll og håpløshet.
Til et frirom
av evighet
mens betjentene sto
på gangen.
Og det vi fikk, behøver vi ikke levere tilbake!
Kan vi ikke levere tilbake!
For det vokser i kroppen
som roser i ørkensand.
Og jeg flyr!**

Metodikken i skriveverkstedet er bygget på «stream of consciousness». Sammen forsøker vi å få tak i den bevissthetsstrømmen som finnes inne i oss alle. Vi erfarte hvordan et ord kunne sette i gang en lang prosess av tanker og følelser. Og hvordan det å høre musikk eller ta på noe en ikke visste hva var, kunne forløse noe ukjent i oss.

En skriveregel var å ikke stoppe før stoppeklokken sa at tiden var ute. En annen regel var å ikke pusse ut eller løfte blyanten fra arket, men heller bare skrive en krusedull før ordene igjen kom. Noen skrev sakprosa, andre skrev dikt. Hos noen kom rimene som perler på en snor, hos andre kom betraktninger, filosoferinger og noe som kunne minne om prosalyrikk eller begynnelsen på en roman.

Tittelen «Brudd. Frihet er et lite ord», er hentet fra et dikt skrevet på Ullersmo. Gjennom performancen blandes tekstbiter fra skriveverkstedene med fysiske uttrykk for fengselsvirkeligheten. De fragmentariske speilingene trekker publikum med bak murene. Hva kan deles av følelser og lengsler? Hvordan kan avstanden mellom innenfor og utenfor bli mindre?

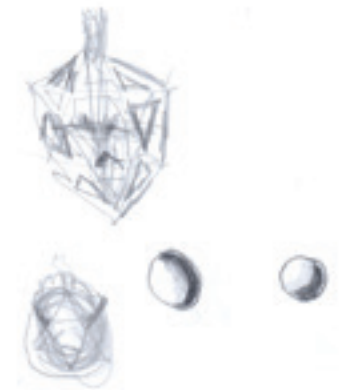
**One for the dancing group
ring a bell
oh, yes, it's summer
all I really understand, is the number one
and that number came up about nine or ten times
perhaps it was a warning
about something
perhaps it was moaning
about something
maybe it's the language
because I didn't understand
or maybe I misunderstood
the number one
or the dancing group
ring a bell**

**Dag og natt
mista håret og blitt gammel og grå
livet tar seg veier som jeg ikke tør å gå
Fuck it
Selskap av dragen
spytter fyr
spytter flamme
drømte aldri om å bli forandret
Fuck the system
rutinerte jævel
Alltid vær den samme
fra dag en
til jeg ligger i jorda
Amen.**

Fengsel er frihetsberøvelse. Kunst er frihetsøvelse.
Frihetsberøvelse eter sjelen. Frihetsøvelser mater den.
Hvordan kan vi gi hverandre frihet midt i alt som binder oss?

Klarer vi å se den andre?

Se.

Ser hva? Hva ser?

**Ser i dag, men ikke i morgen,
i morgen er for sent.**

**Ser det du vil se,
ser ikke hva andre ser.**

Hva er sett?

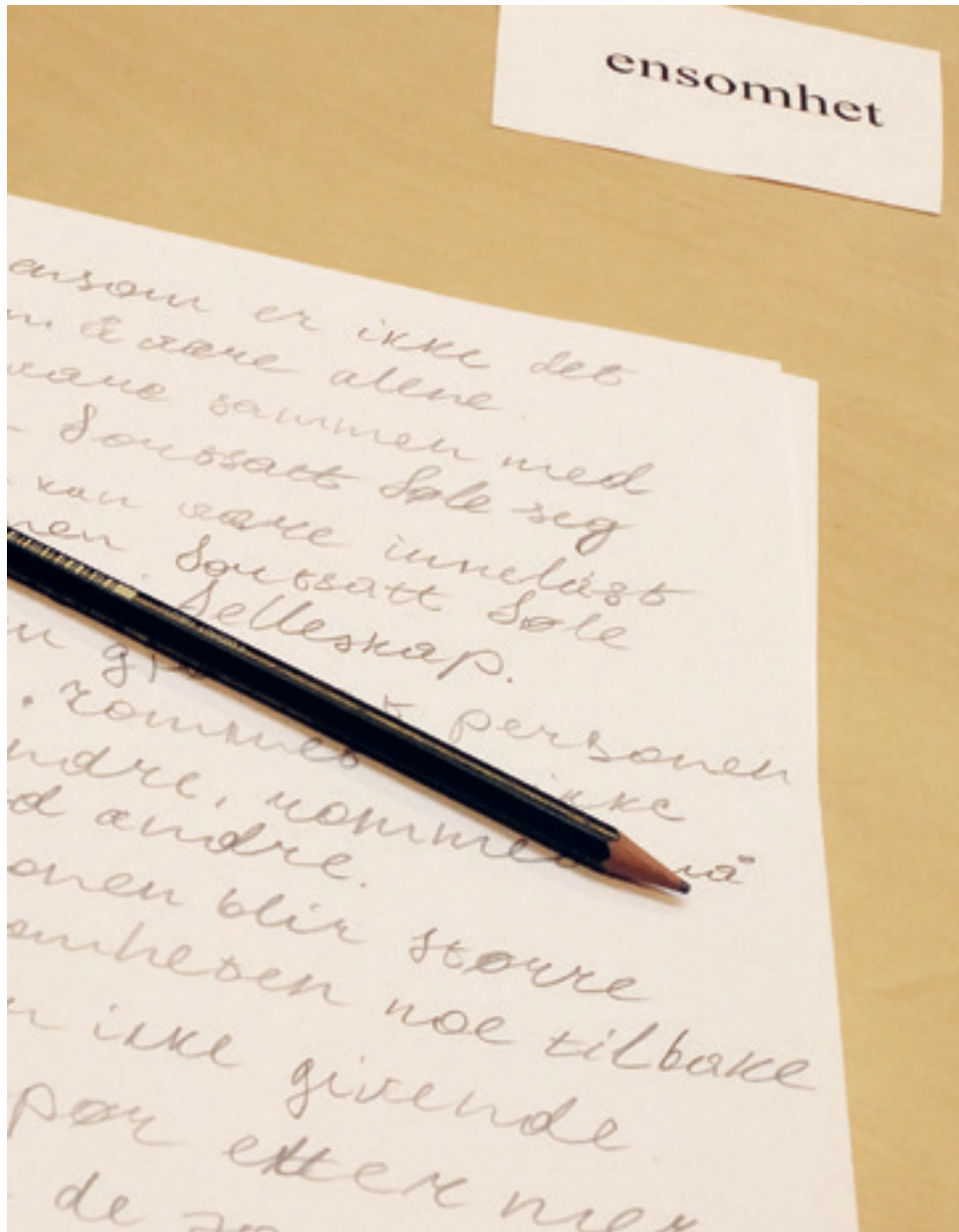
Hva er rett? Meg eller deg?

Ser det jeg vil se.

Ser en drøm i deg og ikke i meg.

Ønsker å være deg.

PUST MEG FRAM!

Natten før jeg skulle holde skriveverksted i fengslet første gang, lå jeg våken. Om igjen og om igjen gikk jeg igjennom tankene og teoriene og måtene jeg ønsket å gjøre det på. Jeg lurte sånn på hvordan jeg skulle huske alt dette. Og hvordan skulle jeg formidle det? Og hvordan skulle jeg klare å holde oppmerksomheten til de innsatte? Ville de true meg? Lage bråk? Le av meg? Jeg visste ikke. Jeg visste bare at jeg ville ta sjansen på et åpent møte. Åpent i den forstand at jeg ville være helt ærlig om mine egne tanker, hensikter, skrivemetoder og teorier. Jeg ville dele noe som var viktig for meg selv. Jeg ville gi av mitt aller beste, og kanskje viktigst av alt: Jeg ville oppnå et møte på like fot, at vi skulle snakke til hverandre som likeverdige. Jeg ville ikke vite noe om hva som hadde brakt dem til fengslet. Jeg ville bare at vi skulle være sammen der og da. At vi skulle bruke fornavn. At vi kun skulle fokusere på det å skape noe sammen ut av det som allerede finnes inni oss. Var jeg naiv?

Jeg er prest og forfatter. Kanskje står jeg i en overgang som heller mot å skrive mer. Kanskje dyttet også møtene på Ullersmo meg i den retningen? Uansett: Fra prestelivet hadde jeg med meg en grunnleggende erkjennelse. Vi er én verden og én menneskehet, sa den. Hver gang jeg bøyde kne ved alteret i starten av gudstjenestene og ledet menigheten i syndsbekjennelsen, tenkte jeg på det. At vi er like, vi mennesker. Og at vi trenger noe grunnleggende som er helt likt: Vi trenger å bli sett, og vi trenger å se oss selv. Vi trenger mot til ærlighet, og vi trenger mot til håp. Å stå plantet i dette ved høyalteret i Oslo domkirke gjennom nesten 20 år har gitt meg en trygget på at det å være elendig er en del av det å være menneske. Det å være sårbar, og å kunne stå i det, er den ultimate styrke. Ville jeg kunne dele dette med de ukjente mennene jeg snart skulle møte?

Det første jeg gjorde, var å tegne en krusedull på tavla. «Hva ser dere?» spurte jeg, og samtalen var i gang. Jeg fortalte at jeg hadde forsøkt å tegne det kaos jeg tror vi alle tror at vi har inni

oss, og at det er fra dette kaos vi kan hente stoff til å være kreative, stoff til å skape vårt eget kosmos. Det ble relevant å hente opp ordenes grunnbetydning og deres forbindelser med poesi og skapelsesmyter. Før vi gikk videre, spilte jeg Anne Grete Preus' låt «Jeg er en by». Oppgaven var å lytte og å skrive ned noe de likte ved sangen. Vi delte det etterpå, og jeg skjønnte at vi kunne være på samme sted disse timene. Anne Gretes poetiske bilder fungerte. Vi kjente oss igjen. «Bebredelsens torg» visste vi godt hva var. Og denne rare, men kanskje helt nødvendige tingen å være innom, dette å «lete kjærighet i ensomhetens borg». Men det var friheten jeg først og fremst ville gi oss. Dette at vi er mangfoldige som mennesker, og at vi kan bevege oss mellom og i de ulike lagene av oss selv. Og at det finnes ukjente veier der inne i oss. Steder vi ikke har vært. «Stupe ut og puste inn!» synger Anne Grete. Erkjenne at «livet tar seg veier som ikke jeg tør å gå».

Det aller første skriveverkstedet varte i mer enn tre timer. «Dere får dem kanskje til å konsentrere seg i femten minutter», hadde fengselsledelsen sagt. Det kjentes som å gå på line, og at vi gikk sammen. Det var spennende og skummelt, men etter hvert som vi kjente at det balanserte, vokste en stor glede inni meg, og inni oss alle, tror jeg. Vi klarte noe sammen! Noe viktig! Og vi kjente et fellesskap. Denne første erfaringen var grunnlaget for alt som senere skulle skje på Ullersmo, men tilhører egentlig et annet

prosjekt. I 2016 inviterte Lise Linnert meg med til Ila for å lage workshops knyttet til hennes utstilling *Cruelty has a human heart*. Måten samarbeidet utviklet seg på, gjorde at vi etter hvert gikk inn i prosjektet på Ullersmo. Dette som skal bli til en permanent utstilling der, med tekster og bilder som de innsatte selv har laget. Dette som åpnes i Trefoldighetskirken i september 2021. Dette vi har kalt «Pust meg fram!»

Hjertet i skrivningen, er bevisstheten og den strømmen av ord som kan komme fra den. Vi brukte ulike strategier for å åpne opp, men nærhet, oppmerksomhet og samtale var det sentrale. For å sette i gang selve skrivingen brukte vi stoppeklokke og konkrete skriveoppgaver. Oppgavene kunne komme fra en ting vi sendte rundt og som alle fikk ta på, fra et ord, en fortelling eller fra musikk. Den aktive skrivetiden varierte fra fire til åtte minutter omtrent. Tilleggsoppgaver kunne komme. For eksempel: «Skriv i første person entall!», «Gjør metaforene levende!» eller «Skriv assosiasjonene fortløpende uten noen gang å løfte blyanten fra papiret!». Etterpå leste vi høyt for hverandre og ga tilbakemeldinger. Jeg hadde vært spent på den delen også: Ville de reservere seg? Nei, det skjedde ikke. Alle delte: de innsatte, aktiviteten fra fengslet som var med, Lise og jeg. Vi delte det som hadde kommet ut mens vi skrev, og vi ble berørt av hverandres ord, historier, mot og indre liv.

Tittelen *Pust meg fram!* kommer fra en roman av Per Olov Enquist (*Styrtet engel*, 1985). I denne boken fungerer setningen som noe en kanskje kan kalle en eksistensiell bønn. Den er et utrop som kan sammenfatte det rop som samler seg i den som isoleres bak murer. Imperativet kan også fungere som metafor for et allmennmenneskelig utrop. Den bønn som stiger fra en dyp ensomhet, og som både er rettet til egen, andre mennesker og en (navnløs) kraft utenfor det menneskelige. Uttrykket som er synliggjøringens og oppmerksomhetens første steg.

Søvn og hvile er vanskelig i et fengsel. Innestengingen, avbruddene og mangelen på kontroll over egne dager, gjør at mange blir avhengige av sovemedisin og angstdempende midler. Mange forteller om en følelse av å bli borte for seg selv. Borte, fordi et kaos overtar. Borte fordi traumer, anger og vonde minner kjører som i film over netthinnen så fort man er alene på cella. I møte med dette har jeg tro på gjenkjennelsen. Hva i mitt liv kan sammenliknes eller kommunisere med dette? Hva i meg likner på det i deg som gjør at du ikke får sove? Som gjør at du ikke får puste? Som gjør at du ikke er fri?

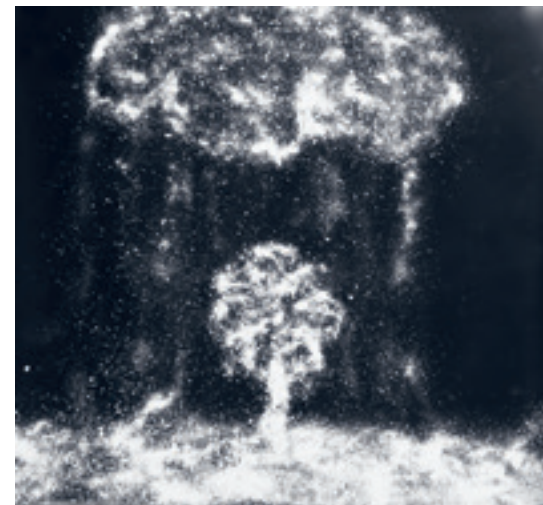
Selv om vi mennesker lever under svært ulike forhold, tror jeg det er mer felles, mer som binder oss sammen enn det som skiller oss. Hva dette felles er, tror jeg vi får best tak i når vi av en eller annen grunn er kommet inn i en sårbarhet eller en eksistensiell nakenhet. Og jeg tror det er derfor fengselet også kan være en begynnelse. Ikke bare en slutt på livet slik det en gang var, men en overgang, en ny start. En begynnelse som handler om å finne sine egne ord og sitt eget uttrykk. En begynnelse som handler om å puste og så gi plass for det som kommer, skape og bli skapt.

Elisabeth Thorsen
Oslo 23. august 2021

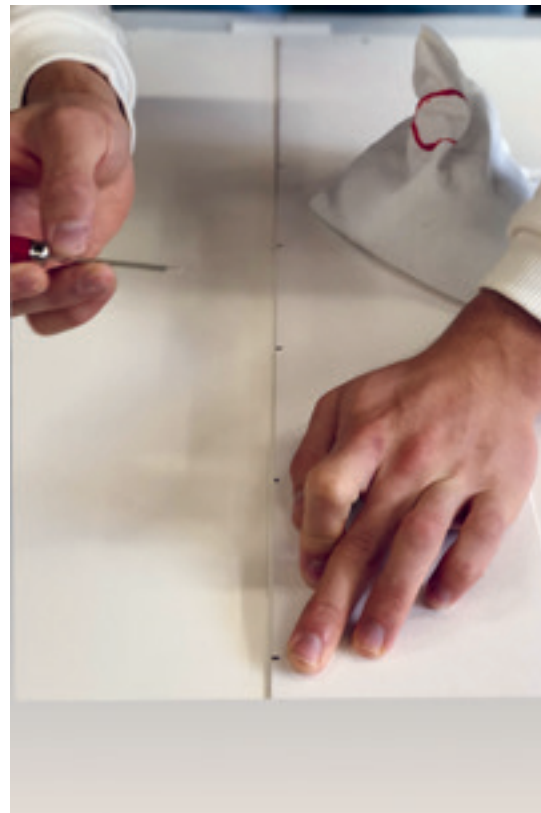
Diktene her i katalogen er usignerte. I de store, skulpturelle bøkene har de fått hvert sitt nummer. Numrene viser hvor ett dikt begynner og et annet slutter, de markerer en forfatter, men de ivaretar også forfatterens anonymitet. Tallene kan virke kalde, de gir assosiasjoner til en generell og umenneskeligjørende side ved frihetsberøvelsen: nemlig den at egennavnet tas bort. En dag kan kanskje dette prosjektets forfattere stå frem under fullt navn?

**Jeg husker en park
der vi pleide å drikke øl og le
Jeg kan ikke se at jeg hører hjemme noe sted
Der jeg vokste opp bor vonde minner
Venner er døde eller flyttet vekk
Etter snart fem år i fengsel
er minner av et annet sted langt borte
Kan ikke se for meg å sitte i en park
å drikke øl og le
Trekker meg vekk fra alle
Søker helst å være alene**

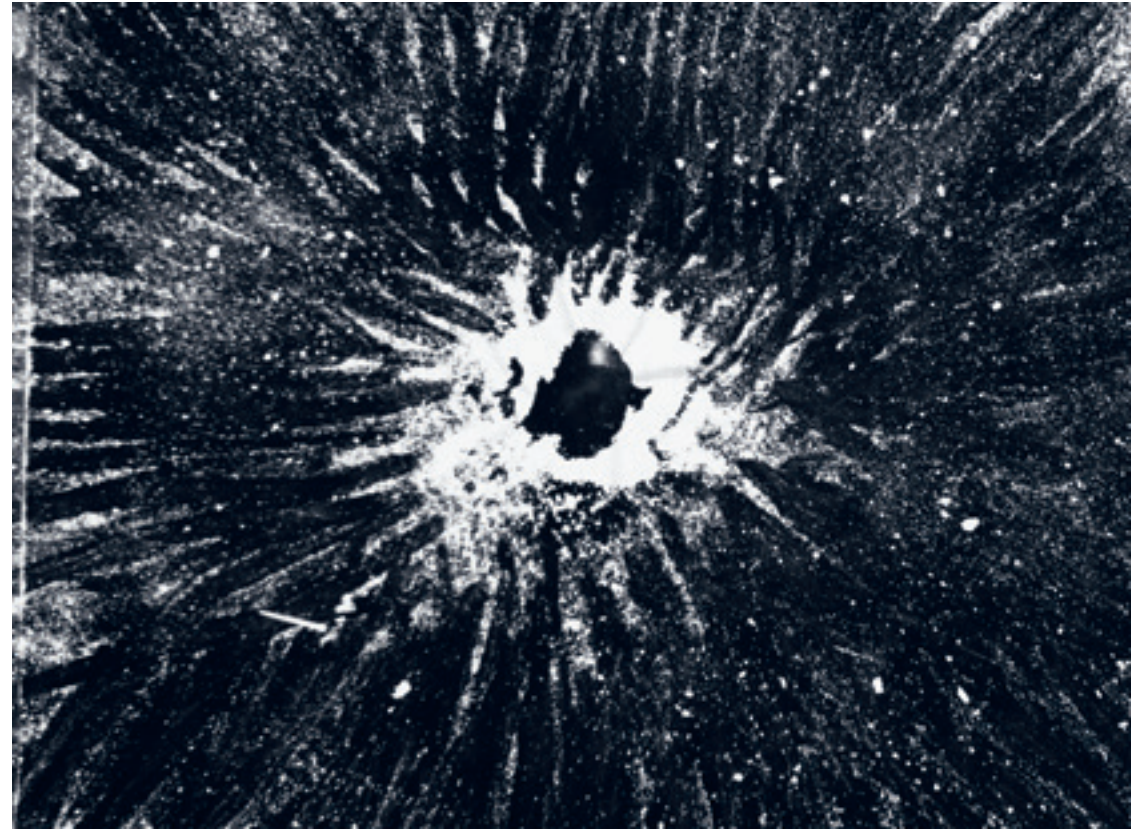
Sløyfen er det evige liv
Symbolet på uendelighet
Hvis man kunne leve evig,
hva hadde vel det å sitte i fengsel betydd?

Fotografiene er festet til bomullsark. Diktfragmenter er skrevet inn for hånd. Så sys bladene sammen. Ett og ett blad festes med tråd, nål, hull, sting. Gjentakelsen er som en meditasjon: sakte og varsom, nøyaktig og omsorgsfull. Teknikken kalles koptisk heftning, og ble brukt i Egypt fra ca. 300–1100 e. Kr. Bøkene veier til sammen 32 kilo.

FREESTYLE

**Sliten som en inntørket frukt
en flyktning fra kuler, krig og sult
sniffing av lim blandet med krutt
barnesoldat som fyrer av skudd
kom til Europa, og det tok slutt.**

La oss kalle ham «Ali». Først gjorde mørkerommet ham helt stille. Så løsnet det. Ali fortalte om en barndom der familien livnærte seg av fotografering og fremkalling. Han kunne jo alt dette! Lyset og kjemikaliene, prosessene, fotopapiret: alt minnet ham om hvem han en gang var. Hvem faren var. Og den tunge sorgen over at han var den eneste fra familien som kom seg levende ut. Og skammen han kjente ved at han satt i fengsel nå, kunne den også løsne?

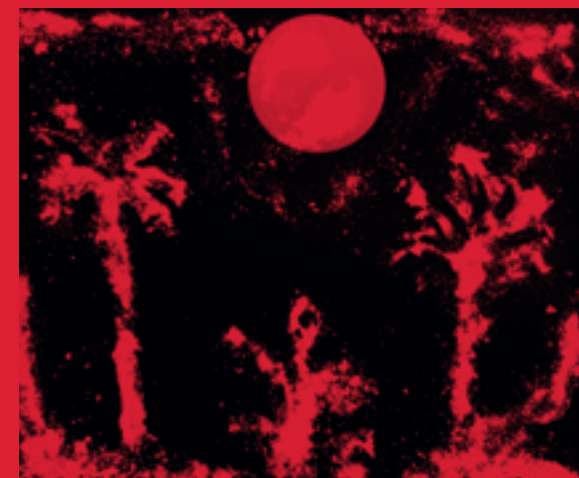
Klarer vi å se den orden som er skapt for oss?

TAKK TIL

Innsatte og tidligere innsatte og fritidsavdelingen ved Eivind Kittilsen, Ullersmo landsfengsel. Studio Technica ved Helge Hovland. Fila Nordic ved Christian Moen. Halden Bookworks ved Johan Solberg. Kulturrådgiver Knut Erik Tveit. Tidligere fengselsprest Cato Kristiansen. Trefoldighetskirken ved Pål Kristian Balstad og Målfrid Finnseth. Fotograf Stein Jarle Nilsen. Grafisk designer Christine Munch. Alle dansekunstnerne som har donert tid til utarbeidelsen. Foredragsholdere og dialogpartnere. Janine Magelssen, Nils Olav Bøe, Hege Døving, Frederick Bjørne, Harald Paalgard, Ola Bjørne og Gustaf Hansson.

PROSJEKTET ER STØTTET AV

Bergesen stiftelsen, Den norske kirke, Fritt Ord, Jacobs legat, Stiftelsen Scheibler og Billedkunstnernes Vederlagsfond

Selvord er alltid trist,
også selv om man forakter en person.
Jeg synes det er litt rart
at jeg ofte kan forstå drap og drapsmenn,
men aldri kan forstå selvmord.
Selvmord er utrolig trist.
Samtidig er det litt modig på sin egen rare måte.

**jeg får lyst til å hviske:
pust inn, pust ut.**

**pust inn
pust ut
helt ned i magen
der det er mørkt
der det er rolig**

**pust inn, pust ut.
pust fram.**

**Lengselen er det sanne.
Lengsel etter lyset.**

**Ser etter lyset.
Venter på svar.**

**Lei av å være i mørket.
Savner å være i lyset.**

**Ser etter lyset.
Venter på svar.**

**Lengselen etter livet.
Det å bli verdsatt.**

**Ser etter lyset.
Venter på svar.**

**Lengselen etter å bli sett.
Lengselen etter det sanne.**

**Ser etter lyset.
Lengter til svar.**

Prosjektleder og kunstnerisk ansvarlig: Lise Linnert

Redaktør og tekstansvarlig: Elisabeth Thorsen

Formgivning: Munch design

Foto: Jannik Abel (omslag foran og bak og 8, 9, 13, 34)

Stein Jarle Nilsen (14, 15, 23, 26, 30, 35)

Lise Linnert (6, 12, 18–19, 20, 28, 29)

Vipps til prosjektet: #99464060 «pustmegfram» ved Lise Linnert